

Oleksyk O., Sas M.

DIDACTIC GAME AS A MEANS OF FORMING SAFE BEHAVIOR IN THE ENVIRONMENT OF CHILDREN OF SENIOR PRE-SCHOOL AGE

An important problem regarding the formation of safe behavior in the environment of the pre-school children is considered. For the analysis and formation of safety life skills, children of the senior pre-school age are taken. The stages of educational work on the formation of safety life skills in pre-schoolers are revealed. The game is analyzed as a leading activity of the child and the significance of the didactic game in the formation of safe child behavior in the environment is revealed. Requirements for the methodical construction of the structure of the game and the game material are outlined. The requirements, which must be fulfilled by didactic games aimed at forming the experience of safe behavior in the environment of children of the senior pre-school age, are also covered. The advantage of using didactic games in shaping the safe behavior of children in the environment is shown. Examples of the use of didactic games in the professional activity of the educator are given.

Key words: pre-schoolers, a child of the senior pre-school age, safe behavior, life skills, environment, didactic game.

Стаття надійшла до редколегії 11.05.2017

УДК 378.14:78

Орест ОРИЩУК

аспірант факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна

ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ МУЗИЧНОГО ПРОСВІТНИЦТВА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

У статті розглянута проблема підготовки майбутнього вчителя музики до просвітницької діяльності. Виявлено додаткові можливості формування вокально-просвітницьких умінь та навичок у класі з постановки голосу студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів. Звернено увагу на деякі особливості підготовки студентів до проходження педагогічної практики та використання просвітницьких навичок у проведенні музично-просвітницьких заходів.

Ключові слова: вчитель музичного мистецтва, педагогічно-просвітницька компетентність, досвід музично-просвітницької діяльності, вокальне просвітництво.

Моральний дух нації, перш за все, простежується у проявах видатних особистостей через сфери продуціювання науковців, діячів культури тощо. Певні тенденції виявляються у мистецьких та наукових проектах віддзеркалюючи запити суспільства. Аналізуючи дане положення в Україні, можна виявити ситуацію нелінійного розвитку сучасного культурного пласту, дається взнаки геополітична ситуація в світі, яка виявляється в зниженні культурно-морального рівня населення. Мінливі умови відбиваються на положенні справ у мистецько-педагогічній освіті та спонукають підвищити вимоги до особистості вчителя, рівня його підготовки, до викладання дисциплін в загальноосвітній школі, зокрема уроків музики.

Визначення пріоритетів у напрямку підготовки фахівців, здатних до здійснення музично-просвітницької роботи, яка ставить на меті поширення серед учнівської молоді високохудожніх зразків музичного мистецтва потребує при-

цільної уваги до компетентності – як особистісної якості фахівця.

Сучасна школа потребує фахівця з ґрунтовними психолого-педагогічними, предметно-спеціальними знаннями, практичними вміннями та навичками, за допомогою яких учитель музики зможе ефективно реалізувати зміст, мету та завдання навчально-виховного процесу. Підготовка майбутнього вчителя музики, компетентного у музично-виконавській діяльності – важливе завдання сучасної педагогічної науки.

У науково-методичній літературі проблема формування компетентності у майбутніх вчителів музики розглядалась у різних аспектах, а саме: акцентовано увагу на тлумаченні поняття «компетентність» В. Безпалько, І. Бех, Л. Буєва, І. Зязюн, І. Єрмакова, І. Лернер, В. Лисовський, О. Овчарук, І. Родигіна, О. Савченко та ін.; висвітлено процес формування професійної компетентності у вчителя музики у сфері середньої та вищої мистецької освіти Л. Арчажникова,

О. Дем'янчук, А. Душний, Л. Коваль, Л. Масол, О. Олексюк, Г. Падалка, А. Растригіна, О. Ростовський, Г. Ципін, О. Щолокова та ін.; досліджено особливості формування музично-виконавської компетентності студентів у вокальній, інструментальній, диригентській діяльності Л. Гусейнова, Л. Дерев'янка, А. Козир, В. Крицький, Т. Пляченко, Н. Швець, О. Щербініна та ін.

Однак, проблему підготовки висококваліфікованих кадрів майбутніх вчителів музики, які будуть компетентними у вокально-виконавській просвітницькій діяльності ще недостатньо досліджено як у теоретичному, так і в методичному аспектах, що позначається на виконавській творчості студентів, і на педагогічній діяльності вчителів середніх закладів освіти.

Визначення деяких аспектів означеної проблеми, зумовлені низкою протиріч: між вимогами до професійної діяльності майбутнього вчителя музики і наявним рівнем сформованості його просвітницьких умінь; між потенційними можливостями підготовки спеціалістів до музично-просвітницької діяльності у вищих навчальних закладах освіти та їх недостатньою реалізацією; між наявним рівнем сформованості досвіду музично-просвітницької діяльності і вкрай незначним вкладом освітян до розробки та введення спеціальних лекційних курсів, самостійних, або розділу до курсу лекцій з «Методики музичного виховання», тобто активного застосування у процесі підготовки майбутніх учителів музики відповідних навчально-методичних засобів забезпечення стійких просвітницьких орієнтирів.

Сучасний стан досліджень проблеми музичного просвітництва відбувається у наступних напрямках: особливості професійної підготовки студентів до художньої освіти школярів на культурологічних засадах Л. Масол, С. Мельничук, О. Олексюк, О. Щолокова; підготовка кадрів до культурно-просвітницької роботи С. Ромов, М. Серьогін; формування готовності майбутніх вчителів до здійснення музично-просвітницької діяльності Л. Безбородова, Л. Кожевнікова, Є. Куришев і концертно-просвітницької діяльності Т. Жигінас; розкриття специфіки усної пропаганди, її особливостей й закономірностей у педагогічному процесі В. Андрєєв, Н. Афонін, Б. Бадмаєв, А. Жарков, І. Зимня, О. Леонтєв, В. Петрушин та ін.; музично-пропагандистської діяльності І. Полякова, О. Халікова, Е. Скуратова.

За визначенням провідних науковців музичне просвітництво виступає засобом художнього спілкування з аудиторією, як форма позаурочної музично-виховної роботи в загальноосвітній

школі, як невід'ємна складова виконавської практики студентів. Зокрема, Є. Куришев визначив, що процес виконавського спілкування музиканта із слухачкою аудиторією передбачає здійснення виконавцем по відношенню до публіки ряду соціальних функцій. Дану тенденцію виявлено у дослідженні Т. Жигінас, присвяченому підготовці майбутнього вчителя музики до концертно-освітньої діяльності серед дітей та юнацтва: музичне просвітництво серед дітей та юнацтва; духовне збагачення слухача; виховання інтелегентного слухача; задоволення інтелектуально-естетичних потреб слухача тощо [2].

Вказана тенденція простежується в діючих програмах з дисципліни «Постановка голосу», в завданнях і вимогах на всеукраїнських конкурсах музично-педагогічного профілю. Проте лекційного курсу, у навчальні програми музично-педагогічних факультетів, інститутів мистецтв, який посприяє забезпеченню готовності студента до здійснення різних аспектів музично-просвітницької педагогічної роботи, нажаль, не введено. Як вказує Т. Жигінас, саме гармонійне поєднання вміння повноцінно, художньо, професійно, виразно виконати музичний твір із вмінням цікаво та захоплено розповісти про нього на практиці дають найвищі результати.

Професійна діяльність учителя музики не обмежується лише проведенням уроків, вона набагато ширше і включає позакласну, позашкільну роботу, де він виступає в ролі музиканта-виконавця і педагога-просвітителя. Звичайно за таких обставин перед майбутнім учителем музики постають складніші завдання, до яких потрібно завчасно підготуватись.

Для музичного просвітництва характерною ознакою є органічне поєднання яскравого й довершеного виконання інструментальних, вокальних творів та педагогічно-спрямованого спілкування виконавця-просвітителя зі слухачкою аудиторією.

На практиці переважна більшість майбутніх учителів музики володіє певним рівнем виконавської майстерності, а рівень володіння живим словом, просвітительська майстерність викладача, його вміння підготувати емоційно насичену, захоплену, навіть інтригуючу розповідь, відповідно музичному матеріалу, здатну зацікавити непрофесійного слухача залишається недорозвиненою. Ще видатний музикант-просвітитель, Д. Кабалевський наголошував на необхідності навчитися розповідати про Велике Мистецтво Музики, не спрощуючи і не збіднюючи його, а навчитись спілкуванню, на доступній, зрозумілій і захопленій мові [5].

Періоди педагогічної практики студентів, майбутніх учителів музики, виявляють невтішні результати коли практикант, володіючи добре підібраним матеріалом, зовсім нецікаво викладає його, або вся розповідь зводиться до музично-теоретичного розбору твору, перетворюючись з живої бесіди на суху констатацію фактів.

Тому вкрай важливо у процесі підготовки майбутніх фахівців приділяти особливу увагу цій проблемі, яка полягає у поєднанні педагогічного й виконавського уміння, наприклад переключення з режиму вокального виконання на розмовне мовлення, задача, ніби-то проста, проте потребує досить тривалих практичних тренінгових вправ, хоча саме завдяки планомірній та поступовій роботі за роки навчання у вищому навчальному закладі музично-педагогічного профілю можна і потрібно формувати досвід музично-просвітницької діяльності.

Другим, на нашу думку, слабким місцем у підготовці майбутніх учителів музики до музичного просвітництва є неемоційний виклад матеріалу, невміння володіти тембральними барвами голосу, композиційна та стилістична недовершеність сценарію виступу, не врахування вікових особливостей під час встановлення контакту з аудиторією, виконавські погрішності та ін. Переважна більшість студентів у час педагогічної практики не вміє виявити на уроках у 30Ш своєї власної захопленості музикою, особистісного ставлення до неї. Звідси й формальний характер подачі матеріалу з перебільшеним «академізмом». Музика ототожнюється із звичайним навчальним предметом, матеріал якого викладається та аналізується без будь-яких емоцій, майже байдуже, що неприпустимо для уроків мистецтва. Адже таке відношення у музично-виховній роботі до мистецтва може привести до несправних наслідків.

Так, Б. Асаф'єв, який у свій час виклав майже всі принципи масової музично-просвітницької роботи з дітьми та підлітками, підкреслював: «Тільки той, хто одержимий стихією мистецтва й насичений ним, має моральне право розвивати сприймання мистецтва в інших» [1,22].

Ми наголошуємо на необхідності популяризації класичного мистецтва у загальноосвітній школі. Важко визначити причини байдужого ставлення до музики сучасних школярів. Можливо причиною відсутності інтересу учнівської молоді є відсутність педагогічної зацікавленості у самому процесі популяризації, суто прагматичному виконанню «педмінімуму» тощо. А

можливо недостатньо навиків виконавського характеру, зокрема готовності до публічних виступів. В одних випадках це надмірне хвилювання, психологічна невідповідність, відсутність досвіду роботи. В інших – недостатня міцність знання матеріалу, погане розуміння своєї задачі, мети, специфіки уроку, відсутність орієнтації на знання більшого спектру, який передбачає включення окрім спеціальних питань, всього життєвого й художнього досвіду.

Слабким місцем у підготовці чималої кількості студентів є низький рівень володіння голосом: звучністю, динамікою, ясністю, виразністю та різноманіття інтонацій, технікою мови. Типовою помилкою є використання дихання перед кожним новим реченням, що надає бесіді монотонну звучність голосу, відволікає увагу слухаючих від змісту виконуваного вокального твору. Сюди також можна віднести дикційні недоліки, обмеженість та невиразність лексики, синонімічну та стилістичну бідність. Також не приділяється увага значущим елементам невербального спілкування – жестам, міміці, пантоміміці.

Розглядаючи проблему естетичної підготовки педагогів, М. Рубінштейн відмічав, що учителю потрібно володіти словом, голосом, мімікою і мистецтвом розповідати, приділяючи цьому особливого значення [7].

Досить часто у студентів-практикантів зустрічаються композиційні та стилістичні прорахунки в відборі та стилізації музично-педагогічного матеріалу як під час створення так і в процесі просвітницького виступу. Найпоширенішими прорахунками є: відсутність драматургічної цілісності, динамізму; невдале komponування та співвідношення музичних фрагментів із текстом; стилістична невідповідність між вербальною характеристикою образу із підібраним до нього музичним матеріалом та ін. Ці неприпустимі помилки руйнують необхідну органічність, завдяки якій створюється особлива атмосфера, що сприяє засвоєнню слухачкою аудиторією художнього змісту творів мистецтва тощо.

Діалогічна взаємодія зі слухачами під час просвітницького заходу повинна відповідати особливостям побудови виконуваного музичного твору, а також педагогічному супроводу який підкоряється законам динамізму згідно змісту виконуваного твору. Статика призведе до часткової, або повної втрати інтересу зі сторони слухачької аудиторії.

Утриманню уваги та інтересу шкільної молоді до музично-просвітницького заходу сприятиме вдале винайдення музичних фрагментів, максимально відповідних за емоційним та образним змістом до педагогічних повідомлень, усних характеристик, вдалих літературно-поетичних комбінувань тощо. Такий підхід допоможе як практиканту-просвітнику так і аудиторії слухачів до глибшого занурення у світ музичного мистецтва, надасть змогу через малі форми, та у нетривалий період, доторкнутися до сутності та цінності музичного мистецтва, за умови вдалого проведення музично-просвітницького заходу, отриманню насолоди від процесу творчості у виконавстві та стану інтелектуального збагачення тощо.

Врахування вікових особливостей аудиторії слухачів, її інтересів, вподобань, а також відповідності рівня складності педагогічних повідомлень, важлива складова успіху музично-просвітницької діяльності майбутнього вчителя музики загальноосвітньої школи. Особливої уваги необхідно надавати побудові фрази, точності й лаконічності у висловлюваннях, використання літературної лексики тощо.

Особливо пильної уваги потребує виконання вокальних творів під власний супровід. За роки навчання у вишому навчальному закладі переважна увага надається виконанню творів вокальних, інструментальних. Прицільний просвітницький аспект у процесі підготовки майбутніх учителів музики відсутній. Чого ж можна очікувати від гри практикантів: неточна інтерпретація та заучування тексту; відхід від означеного темпу; невиразне, безініціативне виконання, через надмірне хвилювання, беззмістовні висловлювання, які не співпадають з словесно-образною характеристикою вокального твору тощо.

Перехід від словесної інтерпретації до вокального виконання потребує психоемоційного перелаштування, переключення, про що говорили майже всі музиканти-просвітители, незалежно від їх професійного рівня. Важливим моментом є винайдення відповідної до вербальної характеристики за емоційним наповненням, змістовністю та образною сферою музичної ілюстрації. Ігнорування даної вимоги призводить до того, що яскравий образ руйнується, не встигнувши ще повноцінно сформуватися в уяві слухача.

Виступ у концертному залі перед шкільною публікою, безпосередній контакт і взаємодія з глядачем є головною фазою в роботі музиканта-

просвітителя. Вирішального значення у цей період набуває власний психологічний стан концертуючого вчителя-просвітителя. Основними ознаками підготовленості вчителя музики виконавця-просвітителя є впевненість у власних виконавських та педагогічних силах, самоконтроль психоемоційного стану, вміння переключення уваги з оцінки свого внутрішнього стану на зміст виконуваної програми (твору) у якісній подачі, здатність зосередження й концентрації уваги на змісті виконуваного твору тощо. Аксіомою процесу підготовки музично-просвітницького заходу виступає висловлювання переважної кількості виконавців, опитаних, нами: чим ретельніше відпрацьовано виступ тим менше хвилювання під час самого виступу. Треба зазначити, що на факультетах мистецтв проводиться певна робота, націлена на вирішення багатьох з означених проблем: обговорюються основні теоретичні положення з даної проблематики на семінарських заняттях з дисциплін «Методика музичного виховання»,

Можна привести позитивний приклад коли на факультеті мистецтв імені Анатолія Авдієвського НПУ ім. М. П. Драгоманова введено у програму лекційний курс який проводить унікальний фахівець виконавець і педагог з багаторічним стажем, Герой України, народний артист України, А.Н. Паламаренко. Курс лекцій присвячених культурі мови, стануть у нагоді майбутнім учителям музики впевненіше поводити себе під час публічних виступів та в періоди спілкування зі школярами, доносити до своїх вихованців любов до рідного слова, витіснення засміченості мови, вміння висловлювати думки образно, рельєфно, гармонійно тощо.

Процесу підготовки висококваліфікованих фахівців, учителів музики, виконавців-просвітителів посприяє введення курсу лекцій з «Риторики», надання інформації під час консультацій методистами з педагогічної практики, робота з підготовки музичної бесіди в класі основного інструменту, постановки голосу та ін. Зазначені заходи безумовно є ефективними, однак вони не дають, як видно з аналізу практики, значних результатів при підготовці майбутніх фахівців до музично-просвітницької діяльності в загальноосвітній школі в силу своєї розрізненості та відокремленості.

Слід зазначити, що ефективним засобом при вирішенні даної проблеми може бути цілеспрямована, комплексна система педагогічних дій, яка впливатиме в різних напрямках на формування і розвиток умінь, необхідних для успіш-

ної реалізації музично-просвітницької діяльності, та на усунення типових недоліків в роботі майбутнього фахівця. Вона може включати такі форми роботи, як: введення навчально-виховний процес спецкурсу «Лекторська майстерність вчителя музики», який буде містити в собі основні положення з даної проблематики; проведення педагогічних заходів (практикумів, колоквиумів, диспутів) під час організації занять з самостійної роботи студентів, на яких вони будуть демонструвати володіння матеріалом музичної бесіди, обговорювати негативні моменти, недоліки виступів та надавати пропозиції щодо їх удосконалення, аналізувати найкращі роботи [6].

Отже, організація музично-просвітницької та вокально-просвітницької діяльності студентів музично-педагогічних факультетів, інститутів мистецтв дозволять значно підвищити ефективність процесу фахової підготовки. Формування такої ключової професійної якості для майбутнього вчителя-просвітителя, як компетентність допоможе на всіх етапах професійного становлення та самореалізації. Виховання почуття відповідальності у процесі навчання, педагогічної практики, під час підготовки музично-просвітницького заходу, безпосереднього виступу, викристалізує неповторну особистість вчителя-просвітителя-вокаліста-виконавця. Запропоновано прийоми інтенсифікації даної роботи активно використані у практичній підготовці, до них віднесено: слухацьку аудиторію, створену із студентів-однокурсників, яка стимулює до максимально можливого рівня якості презентації музичного повідомлення просвітницького характеру; під час індивідуальної роботи в класі з постановки голосу бажано використовувати прийоми педагогічної драматургії, музичних аналогій, порівнянь, широких асоціацій, а також тренінги спрямовані на усунення труднощів при поєднанні вокально-виконавського та мовленнєвого компонентів; залучення студентів до групових занять з проведення спеціальних вправ на розвиток динаміки, діапазону

голосу, на розширення спектру інтонаційної палітри, дикційні та дихальні вправи; організація групових тренінгів з розвитку комунікативних здібностей особистості, з саморегуляції; проведення рольових ігор тощо.

Дієвим фактором у підготовці до музичного просвітництва виступає комплекс психолого-педагогічних установок, спрямованих на: самостійність та активність дій (прагнення винайти у власних мистецьких пошуках необхідної інформації); усунення емоційної напруги, що виникає під час публічного виступу (здатність володіти та керувати психічними процесами при контакті з аудиторією); творче самовираження, самореалізацію та самопрезентацію (винайдення неповторної виконавської манери). Доцільно зазначити, що зміст даної статті лише певною мірою вирішує означену проблему, лишаючи величезний простір для проведення досліджень з даної проблематики. В ній лише звертається увага на існуючі додаткові можливості в підготовці студентів до здійснення музично-просвітницької діяльності.

Список використаних джерел

1. Асафьев Б.В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании. – 2-е изд. –Л.: Музыка, 1973. – 144с.
2. Жигінас Т.В. Методика підготовки майбутніх учителів музики до концертно-освітньої діяльності / навчально-методичний посібник/ – К., 2014. – 178 с.
3. Исполнительская практика как форма профессиональной подготовки учителя музыки: Учеб. Пособие / Е.В.Курышев. – К.: КГПИ, 1989. – 76с.
4. Кабалевский Д.Б. Воспитание ума и сердца: Кн. Для учителя. – М.: Просвещение, 1981. – 192с.
5. Кабалевский Д.Б. Педагогические размышления: Избранные статьи и доклады. – М.: Педагогика, 1986. – 192 с.
6. Мельник О. П. Формування досвіду музично-просвітницької діяльності майбутніх учителів музики як педагогічна проблема / О. П. Мельник // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти : зб. наук. праць. – К. : НПУ, 2009. – Вип. 8 (13). – С. 108-113.
7. Рубинштейн М.М. Эстетическое воспитание детей. – 3-е изд., испр. – М., 1924. – 120с.

Oryshchuk O.

PEDAGOGICAL PROBLEM OF FORMATION OF THE MUSIC EDUCATION EXPERIENCE OF FUTURE MUSIC TEACHERS

In the article the problem of future teacher of music for educational activities. Found additional features vocal formation and education and skills in the classroom setting rates of students of pedagogical universities Art. Attention is paid to some features preparing students for pedagogical practice and use of educational skills in conducting musical and educational events.

Key words: music teacher, pedagogical and educational competence, experience musical and educational activities, vocal education.

Стаття надійшла до редколегії 01.05.2017